

KAYBEDİLMİŞ ZAMANLARIN İZİNDE KAYBOLMUŞLARIN HİKÂYESİ

Duygu Firdolaş, 16 Temmuz 2014

Herkesin yolu muhakkak bir gün İstanbul'a düşer. Tüm gelip gitmelerin yurdudur orası. Çoklarca sebep vardır tüm geliş gidişlere. Gideni tekrar çağırdığı da olur; içinde olanları kustuğu da. Çağırır köklerini bazen, kavuşmak ister malumuna. Çoğu kez de ayrılıklarla birleşir bu vuslatlar. Tüm gurbetlerin anakarasıdır çünkü İstanbul.

Eğer orada açmışsanız gözlerinizi hayata; artık bilirsiniz ki ne yaparsanız yapın İstanbul'dan kaçmanız mümkün olmayacaktır asla. Nereye giderseniz gidin, koyu ve dokunulmaz bir gölge gibi takipçiniz olacaktır. Tüm seyahatlerinizin sonunda hep İstanbul'a varacaksınızdır.

Murat Gülsoy'un son romanı Gölgeler ve Hayaller Şehrinde, asıl konusunu İstanbul'un karanlık geçmişi ve her anlatanla yeniden şekil değiştiren mitleri üzerinden alır. Kim olduğunu bilmediği babasının genleriyle İstanbul'a çağrılan (İstanbul'un çağırdığı) Fuat, yıllardır kendisini bir türlü ait hissedemediği Fransız kültürünün etkisinden ve de batının doğuyla ilgili içerdiği olumsuz kavramlardan kurtulmak gibi bir amaç taşımaya da, annesinin onun tüm çocukluğunu esir alan sırlarının izlerini sürmenin bu tevarüs eden genler yoluyla gerçekleşeceğini bilir. Ayrıca Fransa'da çalıştığı gazeteden, dönemin Türkiye'sinin ileride "tarih" olacak haberlerini ilk elden kayda geçirmek için ayrılması bunun gerçek olmadığını anlayan okur tarafından ne kadar da manidardır.

Her gün yeni ölümler taşıyan dönemin Türkiye'si Fuat'ın talihsiz çocukluğunun sırlarıyla ölümsüzlük bahşetmiştir zira. Şehre adımını atar atmaz bu karanlık ve dipsiz kuyuya girdiğini bilen kahramanımız, "sırlarını ancak köpeklerin bildiği" bir hayalkurmacayı başlatmak üzeredir.

Eline kâğıdı kalemi alınca devleşen bir yazar var karşımızda; bu yüzden Gülsoy'un okuru temkini elden bırakmamalıdır hiçbir zaman. Yazar tüm varlığıyla romanlarının içinde nefes alırken, biz onun soluduğunu bile duymadan çeviririz sayfaları. Bazen metnin içinden ani sıçramalarla konuşur bizimle, bazen de kahramanlarının monologlarında yer almayı seçer. Konuşan kendisiymiş gibi görünse de onu sözlerinden tanıyan okurun gözünden kaçmaz, bir yazarın yeri geldiğinde kahramanlarının varlığına delil sayılabileceğini. Ancak bu durum yanlış anlaşılmalı. Gülsoy romanlarında kendisini yazanlardan değil bence. O, kendisi olarak metnin bütünlüğü içerisinde yer almayı sürdürürken çoğu kez de değişen duygularıyla sürekli evrilen, gelişen kahramanının kimliğine bürünür. Dikkatli okurun gözünden kaçmaz bu durum.

Bu roman Gülsoy'un daha önceki romanlarından farklı olarak tarihi bir arka dekada geçer. Bu yüzden artık tarih olmuş bir hikâyeye karşılaşan okur metinde bu sınırlılığın dışında püf noktaları bulmaya kalkışmalıdır. Öte yandan roman sadece tarihin en çalkantılı dönemine ışık tutmak için yazılmış değil. Aynı zamanda tarihin ne olduğu ve nasıl okunması gerektiği

sorununu da gündeme getirmesi bakımından önemlidir. Otuz sene süren istibdat fikrinden boğulan halk, denize atılan çakıl taşı gibi gittikçe genişleyen bir hürriyet vaveylasına kapılmaktan başka çare göremez. Ancak yeni kurulan rejimin zaman içerisinde eskiyi aratmayacak uygulamalarını görmeleri gecikmez. Her yeni eskiden devralır ışığını. Bu durum da ancak içinde olunanın dışına çıkmakla fark edilebilir. Gerçeğin değişkenliği tarih olmuş maziye şimdi'ye algılarımızın dünyasıyla açıklar zira.

Her yazar kendini anlayacağından kuşku duymadığı okuru düşleyerek anlatmaya başlar hikâyesini. Okurunu bilen yazar ona güvenir de aynı zamanda. Gerçeği çektiğinde onların görüleceğini bilmesi ve yazarken rahat olması bundandır. Zira Gülsoy, romanlarında iç içe geçen hayal- hakikat perdesini rüyalarla da destekleyince ortaya bir sanrı-gerçeğin çıkacağını bilir. Okurun eline bırakılan bir emanettir ki bu, metnin büyüünde bir meşale gibi devredilir elden ele. Bu da metni durağanlık ve yazar eksenli tek boyutluluk tehlikesinden kurtarıırken, öte yandan da ne olduğunu ancak psikanaliz sayesinde anlayabileceğimiz bir "bilinçakışı" tekniğini başlatır.

Fuat, doğu ve batı arasına sıkışmış melez bir birey olarak tanıtılır kitapta. Onun açmazı nereye ait olduğunu bir türlü anlayamadığı bir kimlik sorunuyla ilgiliymiş gibi görünse de gerçek bundan çok daha fazladır. Meseleyi doğu- batı kampında doğulu ve batılı olmak üzerine bir kimlik sorunu olarak görmek son derece sığ bir görüş olur. Bunu Fuat'ın böyle algılıyor olması normal, ancak dikkatli okur daha fazlasını kurcalamalıdır. Babası Türk olan bir gencin, yıllarını Paris'te geçirdikten sonra köklerini bulmak gibi bilinçdışı istemiyle İstanbul'a gelip, tüm gizemiyle karşısında duran şehrin büyüülü geçmişine tanık olduktan sonra belki biraz da haklı gururuyla, her bir ayrıntıdan müspet sonuçlar çıkarmak için çabalaması beklenir. Ancak Fuat için böyle bir durum söz konusu olmaz; zira o artık çoktan geçmişte kalmış olan bir baba figürünün sırlarla örülmüş dünyasına girmeye çalıştığından başlatır çatışma ortamını. O; artık geçmişini değil geçmişin karanlık ve ürkütücü kuyusunda gizlenmiş, üzeri taş ve toprakla örtülmüş çığlığının seslerini duymaya namzettir. Babasının kim olduğu teşhisinden daha fazlasını ele geçirir bu detaylar sayesinde.

Fuat durmadan geçmişinin izini sürer. Sürekli geçmişini arayan, mazisinin peşine düşmüş kişi gelecekte ümidini kesmiş demektir. Zaten romanın sonunda da bunu anlarız; bir geleceği olmadığından sessizliğin gayya kuyusunda susarak kalakalacaktır Fuat.

Bununla birlikte roman birçok konu başlığını birden barındırmaktadır. Her biri ancak ayrı ayrı çalışmaların konusu olabilecek bu başlıklar bireysellikten toplumsallığa kadar birçok ana malzemede ivme kazanır. Evet, roman tarihsel bir arka dekada geçmiştir. Artık iyice güçten düşmüş bir padişah elinde son kalanlarla iktidarını korumayı sürdürmektedir; bu onun ve atalarından devraldığı geçmişin haklı çabasıdır ama bir yandan da artık Tanzimat sonrası yaygınlaşmaya başlayan "hürriyet, özgürlük, eşitlik" gibi kavramların artık kaçınılmaz olarak hayata geçirilmesi için çabalayan gençlerin dinamizmi var. İki tarafın da kendine göre haklı olduğunu düşünmesi bundandır. O yüzden kazananı olmaz bu savaşın. İki tarafın da haklı olduğu bir savaşta kaybeden yoktur zira.

Öte yandan İstanbul'un her döneminde bir önceki döneminden de parçalar toplayarak büyük ve parçalanmaz bir bütüne dönüşen sosyal hayatı ve gündelik adetleriyle ilgili sahneler de yer alır romanda. Din ve inanışlar bu olgunun en başında yer bulur kendine. Zira doğu fatalizmi de romanda gözden kaçmayan detaylar arasındadır. Yanlış inanç biçimine sahip insanların mutlak Tanrı inancıyla ilgili çıkarımlar romanda bazı düşünürlerin ağzından verilir. İşte metne bundan sonra ayrı bir hareketlilik gelir; çeşitli yazarçizerler girer devreye. Adeta Fransız kültürü ve Türk Tanzimat tarihinin öne çıkan simalarıyla ortam şenlenir, yelpaze genişler.

Huzursuzluk sancısının geçmesi batı kültürünün külleriyle mümkünmüş gibi görünse de manevi atmosferi ve insana iyi gelen varlık kodlarının tartışmasız anahtarı doğu kapısındadır ne var ki. Nerval de aynı hislerle başlatmıştır doğuya seyahatini.

Romanda görmekten en çok hoşlandığım kişilerden biri Nerval oldu. Henüz Edebiyat Fakültesinde okuduğum yıllarda, İstanbul'un eksantrik geçmişine ve büyülü mekanlarına oldukça merak sardığım bir dönemde, elimde Doğu'ya Yolculuk'un da bana rehberlik edeceğini düşünerek başlattığım İstanbul maceram amacını Nerval'e borçludur ziyadesiyle. Bizi, bize dair olanı, İstanbul'u en iyi görme şansını bulanların başında gelir Nerval. Zira o doğuya bir batılının gözüyle bakmak şansı ve imkânına sahipken, şark gerçeğinin aslına, onu var eden değerlerine ve hatta kendi gördükleriyle şehrin gerçek silüetini mukayese ederek oluşturur seyahatnamesini. Böyle okur herkesin başka başka okuduğu şehri.

Galata Kulesinin dibindeki banklardan birinde oturan ben, etrafımda dolaşan sarı tüylü köpekleri gördüğümde Nerval'in sayfalarında da buna rastladığım için oldukça heyecanlıydım. Geçmişin artık karanlıklarda kalmış dünyasının bugün bile bizleri nasıl da takip ettiklerini anlamıştım işte. Delilim vardı. Bugünse Gölgeler ve Hayaller Şehrinde aynı köpeklerin Galata'da Fuat'a eşlik ettiğini okuduğumda ne hissetmem gerektiğini biliyorum.

Rüyalar Âlemi...

Romanın ilk sayfalarında Fuat'ın yolculuğu esnasında gördüğü ilginç ve hayli yoruma açık bir rüya karşılıyor okuru. Fuat rüyasında Sultan Hamid'in malum sarayındadır. Ağaçların, sarmaşıkların ve egzotik çiçeklerin ortalığı doldurduğunu izlenilmediği bu kocaman yerin, tüm görüntüsüne rağmen açıklanması mümkün olmayan büyük bir zıtlıkla itiraz ettiği yepyeni görüntülere ulaşması "rüya" içinde bile insan zihninin gerektiğinde çeşitli "fark edişler" gösterebileceği yönünde bir uyarı olarak okunabilir. Zira tavus kuşunun görüntüsü alelade bir sazlık, tropikal bir eğreltiotu cinsi zannedilen yeşilliginse, dikkatli bakıldığında yürüyüp giden süslü bir kertenkele olduğu anlaşılır. "Yarı hayvan, yarı çalı ya da çiçek olan bu varlıklar melez cinsler hatta hilkat garibeleridir."

"Sultan ölmüştü ve bu melez mahlûkat sahihsiz kalmıştı. Ben ölüp gitmiş sultan için değil de ait oldukları yerden kopartılmış ve sonra da burada unutulmuş bu şanssız hilkat garibeleri için üzülüyordum. O kadar sahihsiz ve çaresizler ki..." Bu rüya, yarı Türk yarı Fransız olan Fuat'ın kendi hayatındaki realiteye dayandığında, babasının ölümüyle birlikte oraya

buraya saçılan annesi ve ablasıyla nasıl da sahipsiz kaldıklarını ve artık varlık alanlarını oldukları yerde sürdürmelerinin mümkün olmayacağını hissederek gerçek bir bilinç oyununa dönüşür. Zaten üvey baba Victor'un akrabalarının yanında başlayan kendini fazlalık hissetme duygusunun bütün bir İstanbul yolculuğu boyunca ona eşlik etmesinin sebebi budur.

Roman boyunca farklı rüyalar da çıkar karşımıza. Fuat sıkıntılı geçmişine dair kaotik rüyalar gördükçe, oyunlar oynayan zihni onu deliliğin eşiğine getirecektir.

Ve Beşir Fuat...

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başladığı bilinen Tanzimat Edebiyatı, geçmişinin dayandığı şair ve mütefekkir tipolojisinden tam olarak kopamamış ve ancak benimseyip rol model aldığı entelijansiya tipini de batıdan kopya olmaması için, kısmen de olsa, kendi değer yargılarıyla mayalamıştır.

Kendi içinde de bölümlere ayrılan bir dönemin(Tanzimat, Meşrutiyet, Servet-i Fünun gibi) yetiştirdiği en farklı aydın Beşir Fuat'tır hiç şüphesiz. O, bilimin kaynaklarına ulaşmaya çalışırken materyalizmin hiççilik karşısındaki tutumunu sevmiş ve reddettiği Allah inancıyla birlikte, sonunda ölümünü bile deneyselleştirecek kadar bir laboratuvar ortamına taşımıştır hayatını.

Romanda Fuat'ın babasıdır Beşir Fuat. Yıllar önce kayda aldığı bir intiharla hayata veda eden bu baba figürü, sultan Hamid iktidarının son bulmasıyla yeniden düşünülmesi gereken bir "devlet baba" temsiline kadar uzanır. Ancak bu durum, doğrudan bağlantılı olmasa da, Freud ve Dostoyevski'nin baba kompleksleri bilinmeden nasıl anlaşılır, bilemiyorum. (Bu ayrı bir çalışmanın konusudur.)

Nihayetinde...

Her roman ilk roman, her söz bir önsözdür yazının kadim coğrafyasında. Bu yazı Gölge ve Hayaller Şehri'nin bir girizgâhı olabilir ancak. Her okuyuşta farklı dünyaların kapılarını açan bir roman var elimizde zira.

Duygu Firdolaş